

Bartłomiej Rogalski

**Wyniki badań archeologicznych na stanowisku 30
w Warszkwie, pow. Sławno, woj. zachodniopomorskie**
**Results of archaeological research at site 30 in Warszkwow, Sławno district,
the Zachodniopomorskie Voivodeship**

The article discusses a settlement microregion in Warszkwow, Sławno commune, comprising three settlements and a cemetery with archaeological features of the Globular Amphora Culture, the Pomeranian Culture and from the Late Pre-Roman / Roman Period.

Keywords: Late Pre-Roman Period, Roman Period, Western Pomerania

Osada wielokulturowa w Warszkwie, pow. Sławno, stan. 30, badana była w latach 1990-1991 przez ekspedycję Instytutu Prahistorii Uniwersytetu Adama Mickiewicza pod kierunkiem prof. dr. hab. W. Rączkowskiego¹. Badania te miały na celu ustalenie miejsca osady w strukturze osadniczej dorzecza środkowej Wieprzy, a zwłaszcza jej związków z badanymi również wykopaliskowo osadami Warszkwow stan. 26 (Kasprowicz 1990; 1992), Warszkwow stan. 27 (Rezler 1993) i cmentarzyskiem Warszkwow stan. 4 (Wołągiewicz 1965). W trakcie prac archeologicznych zarejestrowano materiały neolityczne, kultury pomorskiej i z okresu wczesnego średniowiecza. Wykonano także badania paleobotaniczne próbek z obiektów (Szubert 1995).

Stanowisko 30 w Warszkwie położone jest na terasie nadzalewowej rzeki Wieprzy. Wraz ze stanowiskami 26, 27 (osady) i 4 (cmentarzysko) tworzy mikroregion osadniczy (ryc. 1). Zlokalizowane jest na obszarze Równiny Sławieńskiej, którą Wieprza i Grabowa przecinają szerokimi dolinami. Pomiędzy wybrzeżem a równoleżnikowym odcinkiem Wieprzy ciągnie się pas moren czołowych fazy gardzieńskiej (Kondracki 2000, 57). Wszystkie wymienione stanowiska archeologiczne położone są zatem na południe od tych wzniesień.

Podczas wykopalisk przebadano łącznie obszar 7,5 ara, rejestrując 162 obiekty archeologiczne (ryc. 2): 1 kultury amfor kulistych (KAK), 18 kultury pomorskiej,

---

¹ Składam wyrazy podziękowania prof. dr. hab. Włodzimierzowi Rączkowskiemu za udostępnienie mi do opracowania materiałów i dokumentacji z prezentowanego tu stanowiska.

44 z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich, 6 z okresu wpływów rzymskich i 93 obiekty o nieustalonej chronologii. Badania prowadzono przez dwa sezony. W sezonie 1990 rozpoznano głównie osadnictwo ludności kultury pomorskiej, natomiast w sezonie 1991 przebadano przede wszystkim osadę datowaną na młodszy okres przedrzymski / okres wpływów rzymskich. Eksplorację prowadzono systemem warstw naturalnych. Uchwycono następujący układ stratygraficzny: warstwa I – humus o miąższości 0,30-0,38 m; warstwa II – piasek z próchnicą barwy brunatnoszarej (warstwy tej nie wyróżniano na całości stanowiska, występowała miejscami); warstwa III – calec (piaski lekkie barwy jasnożółtej i żółtej, pod którymi natrafiano czasem na wtręty gliny).

Neolit

W sezonie 1990 znaleziono 2 fragm. ceramiki ludności KAK, pochodzące z warstwy I, natomiast w sezonie 1991 pozyskano 18 fragm. ceramiki ludności KAK (ryc. 3:1, 2). Z ogólnego zbioru ceramiki KAK 12 fragm. znaleziono w warstwie I, 1 fragm. w warstwie II, 4 w obiektach z ceramiką o późniejszej chronologii. W ob. 77 zarejestrowano 1 fragm. ceramiki KAK. Łącznie w obu sezonach badań pozyskano także 17 fragm. ceramiki kultury pucharów lejkowych (KPL) z warstwy I, która jednak ze względu na bardzo zły stan zachowania nie nadaje się do dalszej analizy. Pozostaje jedynie stwierdzić fakt jej występowania w warstwie I na obszarze całego wykopu, bez wyraźnych koncentracji.

Kultura pomorska

Analizując osadę ludności kultury pomorskiej na tle osadnictwa, wypada na początku zaznaczyć, że w literaturze funkcjonuje już cmentarzysko kultury pomorskiej znane jako Warszkowo III (Kostrzewski 1933, 43-102). Materiały z tego stanowiska przytaczane są w kontekście dyskusji na temat chronologii tzw. fazy wielkowiejskiej (Podgórski 1989, 338). Chodzi tu jednak o Warszkowo w powiecie Wejherowo, które z omawianą osadą łączy tylko wspólna nazwa. Na prezentowanym stanowisku zarejestrowano łącznie 18 obiektów, które jednoznacznie przypisać można ludności kultury pomorskiej (ryc. 2). Ceramika kultury pomorskiej wystąpiła także w warstwie kulturowej. Należy w tym miejscu podkreślić, jak trudny jest wciąż problem przypisania ceramiki z osad jednoznacznie ludności kultury pomorskiej. W wielu opracowaniach, zwłaszcza opartych na danych uzyskanych z AZP, spotyka się terminy typu „ceramika łużycko-pomorska” (por. Kaczmarek 2002, 21-22). Nie jest to wyrazem ignorancji autorów, lecz wyrazem trudności, jakich wciąż nastęrcza wydzielenie materiałów pomorskich na osadach. W niniejszym tekście stosowany

jest konsekwentnie termin „kultura pomorska”, lecz z pełną świadomością złożoności problemu i możliwego marginesu błędu, zwłaszcza w przypadku ceramiki z osad, często wykazującej cechy wspólne dla kultury pomorskiej i łużyckiej.

Ceramika naczyniowa

Stopień rozdrobnienia ceramiki umożliwił identyfikację zaledwie kilku pełnych form naczyń. Jedynie ob. 1A i 131E dostarczyły serii ceramiki pozwalających na wydzielenie zaledwie czterech grup naczyń. Są to:

grupa A – talerze (ryc. 4:5);

grupa B – misy, które dalej podzielić można na:

podgrupę B.1 – misy o esowatym profilu brzuśca (ryc. 4:8),

podgrupę B.2 – misy o łukowatym profilu brzuśca i pogrubionym brzegu (ryc. 4:12);

grupa C – naczynie miniaturowe (ryc. 4:9);

grupa D – amfora [?] (ryc. 3:3).

Fragmety talerzy pozyskano z ob. 1A oraz z warstwy II. Ta grupa naczyń jest powszechna w materiałach tak z cmentarzysk, jak i osad ludności kultury łużyckiej na Pomorzu. Jako analogie z regionu wskazać można talerze znalezione na cmentarzysku w Klukowie, pow. Złotów, grób 2 (Skrzypek 1986, 10, ryc. 4:f). Stanowisko to datowane jest na przełom fazy HaD i starszego okresu przedrzymskiego (Skrzypek 1986, 26). Tak samo datowane są talerze, które znalezione zostały na osadzie w Głomsku, pow. Złotów, stan 2, ob. 5 i 6 (Skrzypek 1976, 94, 98-99, ryc. 11:a-c) oraz talerze z osady w Pomianowie, pow. Białogard, stan. 15 (Cnotliwy 1982, 9, 11, ryc. 41:a, b) i z cmentarzyska w Dobrowie, pow. Białogard, stan. 1, grób 6 (Kozłowska 1993, 54-56, 67, ryc. 1.9:2). Trzeba jednakże zwrócić uwagę, że talerze nie są formą reprezentatywną wyłącznie dla kultury pomorskiej. Często są również w zespołach kultury łużyckiej (Kaczmarek 2002, 40) oraz kultury jastorfskiej (Keiling 1969, 53).

Także misy powszechnie występują na stanowiskach ludności kultury łużyckiej/ pomorskiej na Pomorzu Zachodnim. Fragment misy podgrupy B.1 znaleziony został w ob. 1A (ryc. 4:8), natomiast podgrupy B.2 w ob. 1 (ryc. 4:12). Misy nawiązujące do obu wyróżnionych podgrup znane są w literaturze z cmentarzysk ludności kultury pomorskiej na Pomorzu Zachodnim. Przykładem jest cmentarzysko w Szczecinku, pow. loco, stan. 5, gdzie misy zbliżone do wydzielonej wyżej podgrupy B.2 znaleziono w grobach 12 (Janocha 1975, 96, ryc. 5:f) i 15 (Janocha 1975, 97, ryc. 6:d), a naczynia nawiązujące do podgrupy B.1 z Warszkowa 30 odkryte zostały m.in. w grobach 16 (Janocha 1975, 97, ryc. 96:h) i 19 (Janocha 1975, 104, ryc. 9:e). Datowane są one na schyłek okresu halsztackiego i wczesną fazą okresu przedrzymskiego (Janocha 1975, 120).

Fragment naczynia miniaturowego znaleziony został w ob. 1A (ryc. 4:9). Ciekawą analogią są naczynia miniaturowe kilku typów, jakie wystąpiły na osadzie w Koszalinie, pow. loco, stan. 12. Ceramika ta odznaczała się starannym wykonaniem, w przeciwieństwie do licznej ceramiki tzw. kuchennej z tegoż stanowiska (Skrzypek 1982, 25). Sytuacja taka ma miejsce także w Warszkwie, gdzie omawiany ułamek naczynia grupy C odznacza się wygładzaną powierzchnią i drobniejszą domieszką. Osada w Koszalinie stan. 12, datowana jest na przełom okresu halsztackiego i starszego okresu przedrzymskiego (Skrzypek 1982, 28).

Wylew zdobiony guzem plastycznym z ob. 131E (ryc. 3:3) może być fragmentem naczynia nawiązującego do amfor o łagodnym profilu kultury łuzyckiej (por. Kaczmarek 2002, ryc. 6). Owa „łagodność” tektoniki naczynia odczytywana bywa zresztą jako cecha typowa dla młodszych faz tej kultury (Kaczmarek 2002, 72-73). Przyjmując tę interpretację, wskazać można analogie m.in. w Starej Wiśniewce, pow. Złotów, stan. 1, grób 2 (Lachowicz 1959, 108, ryc. 8:b), datowany zasadniczo na schyłek okresu halsztackiego (Lachowicz 1959, 111).

Mikromorfologia ceramiki

Analiza mikromorfologii ceramiki ludności kultury pomorskiej z Warszkowa, pow. Sławno, stan. 30, nie przyniosła żadnych zaskakujących wyników (ryc. 3:3-8; 4:2, 3, 5, 6, 8-12). Stopień jej rozdrobnienia pozwolił jedynie zaobserwować różnice w ukształtowaniu wylewów. Pozostałe elementy mikromorfologiczne, tzn. dna i ucha, nie zachowały się w wystarczającym stopniu. Ilościowo dominują wylewy proste (ryc. 3:4-5), które są częste w kulturze pomorskiej. Tak uformowane wylewy znaleziono na osadach ludności kultury pomorskiej w Sibinie, pow. Kamień Pomorski i Pomianowie, pow. Lębork, stan. 15 (Cnotliwy 1960, 48, ryc. 7; 1982, 19, ryc. 5:f-h). Poza wylewami prostymi wśród materiałów ludności kultury pomorskiej znalazły się także wylewy wychylone na zewnątrz (ryc. 3:3, 6; 4:2, 3, 8, 11). Wylewy opisane wyżej wystąpiły m.in. w zespołach z ob. 1 i 1A.

Wśród den wskazać można tylko formę den pogrubionych (ryc. 4:6). Dno takie znalezione zostało m.in. w wypełniku ob. 1A. W materiałach z Warszkowa 30 znaleziono tylko jedno, mało charakterystyczne ucho naczynia, wałkowate, nieznacznie przewężone (ryc. 4:1). Fragment ten nie posiada cech diagnostycznych.

Technologia wykonania ceramiki ludności kultury pomorskiej

W trakcie obu sezonów badań uzyskano łącznie 674 fragmenty ceramiki zakwalifikowanej – przy wszystkich wyrażonych już zastrzeżeniach – do kultury pomorskiej.

W obiektach zarejestrowano 453 fragm., w warstwie I (humusu) 60 fragm., w warstwie II – 7 fragm., w warstwie kulturowej i w dwóch wyróżnionych skupiskach ceramiki – 154. Cały powyższy zbiór ceramiki poddano analizie technologicznej, której zasady wykonania ujęto w formie tabelarycznej (np. Rogalski, Zychlińska 2005, 59-97, tabele 1-4). Całość opracowania (Rogalski 2005) dostępna jest w Archiwum Działu Archeologii MNS w Szczecinie, tu przedstawione zostanie tylko podsumowanie rezultatów analizy.

Analiza wyników powyższych badań nad technologią wykonania ceramiki naczyniowej ludności kultury pomorskiej z Warszkowa, pow. Sławno, stan. 30, pokazuje dużą jej homogeniczność. Pod tym względem odróżnia się ona od materiału masowego innych kultur z tego stanowiska. Z technologicznego punktu widzenia jest zatem bardzo jednorodna. Dominuje kolor brunatny w różnej tonacji, zarówno na powierzchni zewnętrznej, jak i wewnętrznej, średnioziarnista domieszka mineralna i chropowata/szorstka powierzchnia. Ustalenia chronologiczne oparto na analogiach w stosunku do lepiej datowanych materiałów kultury pomorskiej z Pomorza. Analogie cech ceramiki dotyczą zarówno technologii wykonania, jak i zdobnictwa.

Wśród cech technologicznych ceramiki wskazano na dominację ceramiki brunatnej, szorstkiej o domieszce średnioziarnistej. Jest to grupa cech stała dla ceramiki osadowej ludności kultury pomorskiej. Takie same relacje cech technologicznych zaobserwowano np. na osadzie w Niebędzinie, pow. Lębork (Łuka 1959, 56-57). Warto zwrócić przy tym uwagę, że w monograficznej syntezie garncarstwa ludności kultury łużyckiej M. Mogielnicka-Urban stwierdziła zdecydowaną przewagę ceramiki wyświecanej i gładzonej w analizowanych materiałach (1984, 103), na podstawie literatury dostępnej do 1980 roku, a także materiałów muzealnych z Warszawy, Wrocławia i Poznania (Mogielnicka-Urban 1984, 8). Pozycje bibliograficzne pracy dowodzą jednak, że zdecydowaną większość danych o ceramice stanowią informacje z komentarzy (Mogielnicka-Urban 1984, 184-203). Jest to kolejny przyczynek do dyskusji nad stanem badań nad osadami cyklu łużycko-pomorskiego (por. Czopek 1995, 273).

Zdobnictwo ceramiki

Wśród fragmentów ceramiki ludności kultury pomorskiej wyróżniono trzy grupy ornamentów zdobniczych. Są to:

Grupa A. – ornament guzów plastycznych pod krawędzią. Dalej, ze względu na ich kształt wydzielono:

Podgrupę A.1. – guzy owalne w przekroju (ryc. 3:3);

Podgrupę A.2. – guzy podłużne. Wystąpiły w dwóch wariantach (ryc. 3:7).

Ten typ zdobienia ceramiki znany jest m.in. ze Stawnicy, pow. Złotów,

stan. 2, gdzie wystąpiła ona luźno w warstwie (Lachowiczowa, Lachowicz 1965, 153, ryc. 25:i). W miejscowości tej odkryto osadę i cmentarzysko ludności kultury pomorskiej datowane zasadniczo na późny okres halsztacki i starszy okres przedrzymski (Lachowiczowa, Lachowicz 1965, 134, 164). Ornament guzów plastycznych wystąpił ponadto na ceramice z osad ludności kultury pomorskiej w Sibirnie, pow. Kamień Pomorski i Pomianowie, pow. Białogard, stan. 15 (Cnotliwy 1960, 48, ryc. 7; 1982, 17, ryc. 3);

Grupa B. – ornament linii płytko rytych; stan zachowania fragmentów ceramiki z tym ornamentem (ryc. 3:8; 4:4, 7) nie pozwala stwierdzić, czy linie ryte płytko stanowiły w tym przypadku element bardziej rozbudowanego motywu, czy też samoistny wątek zdobniczy. Kombinacje ornamentu linii rytych płytko znane są m.in. z cmentarzyska w Wieleniu, pow. Czarnkowo-Trzcianka, stan. 7 (Grabska 1985, 29).

Grupa C. – ceramika sitowata (ryc. 4:10), występująca w różnych okresach pradziejów, bez znaczenia dla chronologii stanowiska (Machajewski 1995, 72).

Obiekty ludności kultury pomorskiej

Wśród obiektów nieruchomych kultury pomorskiej na omawianym stanowisku wyróżniono następujące kategorie funkcjonalne:

Jamy posłupowe stanowiły najliczniejszą kategorię obiektów archeologicznych związanych z kulturą pomorską – odkryto ich 12 (obiekty nr: 3, 12, 18, 19, 24, 25, 29, 52, 64, 67, 87, 152). Nie odbiegały formą od obiektów tego typu na innych stanowiskach kultury pomorskiej: w rzutach zasadniczo w granicach 0,30-0,60 m i głębokości do 0,30 m. Na planie zbiorczym osady można ponadto wydzielić skupiska jam posłupowych. Ich interpretacja jako pozostałości po konstrukcjach słupowych budynków skłania, by włączyć do zbioru także inne jamy posłupowe. Obiekty te nie posiadają, co prawda, w inwentarzach materiałów kultury pomorskiej, ale tworzą wyraźne obrysy większych konstrukcji. Na obszarze prac z 1990 roku (ryc. 2) w obrębie ara 149B obiekty nr 25-30 wystąpiły na krawędzi warstwy kulturowej, tworząc rząd jam o długości 2,5 m. Jest to prawdopodobnie ślad konstrukcji słupowej.

Na obszarze badań z 1991 roku (ryc. 2) skupiska jam posłupowych wyróżniono w arach 110D, 130A i 130B. Pierwsze z nich składa się z ob. 82, 87, 88, 89 i 104. Obiekty 82, 87, 88 i 89 tworzą regularny prostokąt o bokach 3 i 1,5 m. Ob. 104 jest natomiast wysunięty na południe w stosunku do całości konstrukcji. Również w tym przypadku wydaje się, że mamy do czynienia z pozostałością po konstrukcji naziemnej wspartej na słupach. W archeologii tego typu prostokątne konstrukcje interpretuje się jako pozostałości po spichrzach naziemnych.

W arze 130A zarejestrowano skupisko 5 jam – ob. 67, 68, 79, 100, 101. Tworzą one układ prostokąta o wymiarach 0,5 i 1,3 m z jamą 79 w centrum. Całość zorientowana jest wzdłuż osi NE-SW, w przeciwieństwie do dwóch poprzednio opisanych układów, które położone były wzdłuż osi N-S. Ob. 152 ulokowany był natomiast w wypełnisku ob. 131 z młodszego okresu przedrzymskiego. Na szczególną uwagę zasługuje ob. 87, który poza 2 fragm. ceramiki dostarczył również aż 200 fragm. żuźla żelaznego. Jest to, jak dotąd, ewenement wśród materiałów z osad kultury pomorskiej na Pomorzu. Na znanych w literaturze osadach jamy posłupowe występowały pojedynczo lub w sposób chaotyczny, niepozwalający wyznaczyć zarysu konstrukcji budynku słupowego. Przykładem jest osada w Klukowie, pow. Złotów, stan. 2 (Skrzypek 1987, 4-5, ryc. 1-2).

Na terenie osady zarejestrowano tylko dwa paleniska – obiekty 21 (ryc. 5) i 22. Paleniska położone były obok siebie na linii N-S, w odległości 0,30 m jedno od drugiego. W stosunku do innych obiektów kultury pomorskiej paleniska leżały na peryferiach osady (ryc. 2). Uwagę zwraca zwłaszcza obiekt 22, w którego inwentarzu odkryto 1 fragm. żuźla żelaznego. Byłby to zatem, obok ob. 87, unikalny na osadach ślad metalurgii żelaza ludności kultury pomorskiej. Obiekty tego typu wystąpiły na osadzie w Pomianowie, pow. Białogard, stan. 15 (Cnotliwy 1982, 9, 36, ryc. 4) oraz na osadzie w Klukowie, pow. Złotów, stan. 2 (Skrzypek 1987, 39). Paleniska zaobserwowano również na osadach w Sibinie, pow. Kamień Pomorski (Cnotliwy 1960, 46) i Niebędzynie, pow. Lębork (Łuka 1959, tabl. I, II).

Grób ciałopalny. Obiekt 10/10a określono w sprawozdaniu jako „grób jamowy” (?) (ryc. 6). Obiekt ten położony był na południowo-zachodnim skraju osady. Ta forma grobu, jak podaje literatura, nie jest często spotykana na cmentarzyskach ludności kultury pomorskiej. Zasadniczo przeważa jednak w starszej epoce brązu, by w fazach młodszych ustępować liczebnie grobom popielnicowym (Kaczmarek 2002, 254-255). Należy w tym miejscu zaznaczyć, że zastrzeżenie wobec funkcji obiektu, wyrażone znakiem zapytania, jest jak najbardziej właściwe. Na Pomorzu Zachodnim znane są z osad ludności kultury pomorskiej obiekty, w których znaleziono przepalone fragmenty kości ludzkich. Przykładem są jamy gospodarcze z osady w Klukowie, pow. Złotów, stan. 2, ob. 29, 34, 42, 55 (Skrzypek 1987, 19, 22, 26, 31). Kości ludzkie nie zostały w nich zdeponowane, według autora opracowania, intencjonalnie. Pochodzić miały z pobliskiego cmentarzyska i za sprawą *różnych okoliczności* znaleźć się miały w warstwach osady i w obiektach (Skrzypek 1987, 40-41). Analogiczne obiekty występowały także na peryferiach cmentarzyska w Krzęcinie, pow. Choszczno, datowanego na IV-V EB (Hamling 1956, 97). Nie uznano ich jednak w opracowaniu ani za groby, ani nawet za obiekty związane

z kremacją (Hamling 1956, 97). Kwestia funkcji ob. 10/10a w Warszkwie 30 pozostaje zatem otwarta.

Jama, ob. 131E, będąca w istocie nieregularną plamą, na którą nałożyło się wypełnisko chaty z młodszego okresu przedrzymskiego (ryc. 2), także dostarczyła jednego fragmentu żuźla żelaznego. Mimo niewielkiej liczby opracowanych osad ludności kultury pomorskiej z Pomorza Zachodniego można wskazać w literaturze przykłady obiektów analogicznych dla ob. 131E. Na osadzie w Klukowie, pow. Złotów, stan. 2, obiekty takie wystąpiły nawet w skupisku (Skrzypek 1987, 4, ryc. 1). Innym przykładem jest ob. 2 z osady w Pomianowie, pow. Białogard, stan. 15 (Cnotliwy 1982, 7, ryc. 3).

Obiekt nieokreślony 1/1a (ryc. 7), będący jamą z wyraźną spalenizną wewnątrz, o trudnej do rekonstrukcji funkcji, nie był częścią większego układu przestrzennego obiektów (ryc. 2). Ponadto również ob. 23 scharakteryzowano jako nieokreślony funkcjonalnie.

Wymienione wyżej kategorie obiektów, mimo niewystarczającego stanu badań nad osadami otwartymi ludności kultury łużyckiej i pomorskiej, mają analogie w literaturze dotyczącej kultury pomorskiej na Pomorzu Zachodnim.

Chronologia

Przywołane z literatury analogie dla materiałów kultury pomorskiej z Warszkwia stan. 30, nie mają ustalonego ścisłego datowania. Ich chronologię zamknąć można za literaturą w przedziale HaC – starszy okres przedrzymski (Cnotliwy 1960, 56-58; Łuka 1959, 94-95). Wobec braku materiałów o walorach datujących, pozostaje przyjąć taką chronologię dla osady w Warszkwie stan. 30.

Młodszy okres przedrzymski / okres wpływów rzymskich

Ceramika ręcznie lepiona

Na młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich wydatowano 478 fragm., z czego 346 pochodzi z obiektów (w tym 7 rozpoznano jednoznacznie jako ceramikę z okresu wpływów rzymskich), z warstwy I – 85 fragm., a z warstwy II – zaledwie 47 fragm. Przy interpretacji kulturowej obiektów pod uwagę brano także sugestie zawarte przez autorów prac terenowych w dzienniku badań i sprawozdaniach (Dworaczyk 1990; 1991).

Cechy makromorfologiczne ceramiki naczyniowej

W materiałach z omawianego stanowiska znaleziono zaledwie jeden fragment ceramiki pozwalający na rekonstrukcję całej formy naczynia – w ob. 2. Jest to fragment naczynia miniaturowego o czarnej, wygładzanej powierzchni

i pogrubionym brzegu ze śladem facetowania (ryc. 4:13). Naczynie posiadało przynajmniej jednotaśmowate, przewężone ucho; nawiązuje ono do grupy IX w typologii ceramiki ludności kultury oksywskiej według R. Wołagiewicza (1981, 159). Jest to powszechna grupa naczyń na stanowiskach ludności kultury oksywskiej na Pomorzu Zachodnim. Analogie wskazać można na znanych i często przytaczanych w literaturze cmentarzyskach w Warszkwie, pow. Sławno i Niemicy, pow. Sławno (Wołagiewicz 1964, 124; 1965, 231-232). Wśród publikowanych materiałów z osad ludności kultury oksywskiej przytoczyć można naczynia miniaturowe z Głuszyna, pow. Słupsk (Machajewski 1997, 42, ryc. 2.6:2, 14). Ceramika tej grupy datowana jest na Pomorzu Zachodnim na fazy A₂-A₃ młodszego okresu przedrzymskiego (Machajewski 1997, 42).

Jako pozostałości misy o łukowatym brzuścu interpretować można zapewne fragm. wylewu o pogrubionym brzegu z warstwy II (ryc. 8:16). Misy tego kształtu, nawiązujące jeszcze formą do tradycji halszackiej, znajdują się na osadach ludności kultury oksywskiej na Pomorzu Zachodnim. Analogiczny okaz znany jest z osady w Głuszynie, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 54, tabl. IV:7). Są to jednak naczynia o obszernej chronologii i dość rzadko analizowane w literaturze (Rogalski 2010b, 248).

Cechy mikromorfologiczne ceramiki naczyniowej

W analizie mikromorfologii ceramiki naczyniowej wykorzystano metodę zastosowaną przy opracowaniu stanowiska w Jastarni, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965, 202-207, ryc. 5-10) i w Rogowie, pow. Białogard, stan. 4 (Machajewski 1980, 27, 30, ryc. 1, ryc. 14). Fragmenty wylewów naczyń podzielono ze względu na ich ukształtowanie na 2 grupy: grupa I: wylewy niepogrubione; grupa II: wylewy pogrubione; grupa III: wylewy przewężone.

W grupie I znalazła się tylko jedna forma ukształtowania brzegu naczynia (ryc. 9:1). Takie wykończenie brzegu naczynia jest najczęściej spotykane w materiałach ceramicznych z osad ludności kultury oksywskiej, np. Głuszyno, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 51, tabl. VI:14); Jastarnia, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965, 202-203, ryc. 5:1-26, 6: 1-12 i 24-21).

W grupie II dokonano dalszego zróżnicowania, wydzielając następujące typy:

typ 1 – wylewy facetowane (ryc. 8:7-12, 15; ryc. 9:10, 11);

typ 2 – wylewy niefacetowane (ryc. 8:1-6, 13-14, 16; ryc. 9:4-9, 12).

Wylewy facetowane podzielono dalej na podtypy:

podtyp 1a – wylewy facetowane obustronnie (ryc. 8:10);

podtyp 1b – wylewy facetowane jednostronnie (ryc. 8:7-9, 11-12, 15; ryc. 9:10, 11).

Do grupy III zaliczono tylko dwa fragmenty wylewów z warstwy II (ryc. 9:2, 3). Oba okazy miały brzegi ścięte górą.

Wśród materiału ceramicznego znaleziono tylko jedno ucho koliste w przekroju, w materiałach z warstwy (ryc. 8:14). Powyższe dane mikromorfologiczne zostaną szerzej skomentowane przy okazji rozważań nad chronologią materiałów.

Technologia wykonania naczyń ręcznie lepionych

Ceramikę ręcznie lepioną ze stanowiska Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30, poddano analizie pod kątem cech technologicznych. Analizę oparto na przykładzie podobnych procedur badawczych dokonanych na materiałach masowych ze stanowisk osadowych w Dębczynie, pow. Białogard, stan. 53 (Pawlak 1993), Warszkwie, pow. Sławno, stan. 26 (Kasprowicz 1990), Warszkwie, pow. Sławno, stan. 27 (Rezler 1993), Jastarnia, pow. Puck, stan. 1 (Przeżoźna 1965). Pełne dane dotyczące tego aspektu analizy ceramiki dostępne są w opracowaniu stanowiska, które złożono w Archiwum Działu Archeologii MNS w Szczecinie (Rogański 2005).

Cechy technologiczne we wszystkich wydzielonych zbiorach fragmentów ceramiki kształtują się tak samo: przeważa ceramika o grubości ścianki rzędu 0,6-0,9 cm, o szorstkiej powierzchni zewnętrznej, rzadziej chropowatej. Dominuje szorstka powierzchnia wewnętrzna, rzadziej pojawia się gładka. Wśród domieszek na pierwszym miejscu wystąpiła domieszka średnia i drobna, przełom w większości wypadków był dwubarwny. Przeważała jasno- i ciemnobrunatna powierzchnia zewnętrzna, natomiast powierzchnia wewnętrzna była zazwyczaj czarna.

Przedstawione wyżej wyniki analizy technologicznej ceramiki z osady w Warszkwie stan. 30, są zbliżone do wyników uzyskanych przez autorów opracowujących ceramikę ze stanowisk Warszkowo 27 (Rezler 1993, 17) i Warszkowo 26 (Kasprowicz 1990, 31-33). Świadczy to o produkcji ceramiki w całym mikroregionie według tych samych wzorów technologicznych.

Zdobnictwo ceramiki naczyniowej

Analizując materiał masowy pod względem zaobserwowanego zdobnictwa, posłużono się metodą wykorzystaną przy opracowywaniu materiałów z osady kultury przeworskiej w Kurowie, pow. Bełchatów, stan. 1 (Machajewski 1995, 73-74, ryc. 4). W materiałach z Warszkowa, stan. 30, uwagę zwraca bardzo niewielka ilość ceramiki zdobionej – 4 sztuki, co stanowi zaledwie 0,8%. Zarejestrowano następujące sposoby zdobienia ceramiki:

- układ płytkiego nakłuwania i linii płytko rytych, fragment z ob. 60 (ryc. 10:6);
- układ linii płytko rytych i płytko rytej jodełki, fragment z ob. 131A (ryc. 10:5);

- układ równoległych linii rytych płytko, fragment z ob. 137 (ryc. 10:2);
- fragment ceramiki sitowatej, warstwa I (ryc. 10:1).

Płytkie nakłuwanie pojawia się w postaci poziomego pasma i współwystępuje z linią poziomą, płytko ryta. Ceramika zdobiona w ten sposób wystąpiła na osadzie w Głuszynie, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 50, tab. 1), na osadzie w Rogowie, pow. Białogard, stan. 4 (Machajewski 1980, 18, ryc. 8:17, 20) oraz na cmentarzysku kultury oksywskiej w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdański, stan. 10 (Pietrzak 1997, 124, Taf. XXIX:1a), na cmentarzysku tej kultury w Rumi, pow. Wejherowo (Pietrzak 1987, 171, tabl. LXV:125), a także na cmentarzysku w Warszkwie, grób 24 (Wołągiewicz 1965, 253, tabl. VI). Także w kulturze wielbarskiej jest to zdobienie powszechnie spotykane (Wołągiewicz 1992, tabl. 44). Analogicznie zdobione okazy ceramiki pochodzą z terenu kultury przeworskiej, z cmentarzysk w Karczewcu, pow. Węgrów (Dąbrowska 1973, 513, tabl. LI), Wymysłowie, pow. Leszno (Jasnosz 1951, 9, ryc. 5:b) i Młodzikowie, pow. Środa Wielkopolska (Dymaczewski 1958, 182, ryc. 4:1).

Motywy płytko rytej jodelki wystąpił wraz ze skośną linią ryta. Analogicznie zdobioną ceramikę znaleziono na cmentarzysku kultury oksywskiej w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk, stan. 10 (Pietrzak 1997, 155, Taf. LVII:1), na osadzie z młodszego okresu przedrzymskiego w Głuszynie, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 50, 54, tab. 1, tabl. IV: 12) i na osadzie w Rogowie, pow. Białogard, stan. 4 (Machajewski 1980, 16, ryc. 7:28).

Fragment zdobiony liniami równoległymi, płytko rytymi znaleziono na osadzie w Głuszynie, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 51, 59, tabl. I:1, tabl. IX: 2), w ziemiance datowanej na młodszy okres przedrzymski, a także na fragmencie naczynia z cmentarzyska kultury oksywskiej w Świerkówcu, pow. Mogilno (Bokiniec 1999, 138, ryc. 11:7).

Perforacja ścian naczyń z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich spełniała funkcje praktyczne (cedzidła). Analogiczne naczynia spotykane są w różnych wycinkach pradziejów (Machajewski 1995, 72), stąd fragment z Warszkowa nie wnosi wiele do datowania osady. Ceramika sitowata z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich wystąpiła na osadzie w Rogowie pow. Białogard, stan. 4, w materiałach z II fazy osadniczej (Machajewski 1980, 33, 38, ryc. 15:4).

Podsumowując, elementy zdobnicze ceramiki z Warszkowa, pow. Sławno, stan. 30, nie odbiegają od standardu ornamentyki naczyń ręcznie lepionych kultury oksywskiej i wielbarskiej. Ceramika ta z kolei reprezentuje wszystkie cechy typowe dla kultury oksywskiej, począwszy od faz A₂/A₃, a także wielbarskiej (Wołągiewicz 1981, 164-165; 1992, tabl. 44). Biorąc pod uwagę jednofazowość zabudowy oraz liczną reprezentację cech mikromorfologicznych

„oksywskich”, omawiany materiał raczej datować należy na młodszy okres przedrzymski.

Analiza sposobu zabudowy osady i obiektów funkcjonalnych

W sezonie 1990 odkryto 6 obiektów datowanych jednoznacznie przez autorów badań terenowych na okres wpływów rzymskich (ryc. 2). Wśród nich było 1 palenisko (ob. 20) i 5 jam postłupowych (ob. 8, 16, 23A, 27A i 31). W sezonie 1991 odkryto natomiast 44 obiekty, które zawierały w wypełni-skach ceramikę określoną przez tychże badaczy jako materiał ludności kultury oksywskiej:

- 3 paleniska: ob. 119, 126, 149 (ryc. 11, 12);
- 33 jamy postłupowe: ob. 33, 34, 37, 39, 40, 44, 46, 48, 50, 51, 53, 54, 59, 60, 61, 63, 69, 70, 84, 92, 105, 115, 123, 124, 125, 128, 129, 140, 144, 147, 150, 151 (ryc. 11), 159;
- ziemianka: ob. 137 (ryc. 11);
- jama gospodarcza: ob. 85;
- fragm. wypełniska chaty: ob. 131;
- 5 obiektów nieokreślonych: ob. 2, 56, 83, 118, 154.

W niniejszym opracowaniu stosuje się termin *młodszy okres przedrzymski / okres wpływów rzymskich* zamiast klasyfikacji kulturowej materiałów, gdyż posiadają one za mało cech dystynktywnych, by dokonać takiej klasyfikacji. Podobnie jak w przypadku obiektów ludności kultury pomorskiej, tak i w wydzielonych kompleksach obiektów ludności kultury oksywskiej wystąpiły jamy, które nie dostarczyły źródeł ruchomych. O ich przynależności kulturowej możemy zatem wnioskować jedynie na podstawie wyników analizy przestrzennej wyodrębniającej większe układy przestrzenne spośród wszystkich rodzajów obiektów. Problematyka ta przedstawiona zostanie jedynie w niezbędnych ramach, gdyż szczegółowa analiza zabudowy przestrzennej stanowisk w Warszkwie została już omówiona przez T. Kasprowicza (2003).

Paleniska zarejestrowane w Warszkwie, pow. Sławno, na stan. 30, nie wyróżniają się niczym spośród innych obiektów tego typu z innych osad datowanych na młodszy okres przedrzymski / okres wpływów rzymskich. Analogiczne paleniska znaleziono na sąsiednich stanowiskach nr 27 (ob. 248, 268, 301 i 323; por. Rezler 1993, tabl. 10, 11 i 12) i 26 (ob. 25; por. Kasprowicz 1992, 62, tabl. VIII). Obiekt 149 (palenisko) wystąpił razem z obiektem 137 (ziemianka) oraz drugim paleniskiem, zapewne im współczesnym (ob. 136) w arze 131D/132C (ryc. 11). Jest to częsty układ tego typu obiektów na osadach ludności kultury oksywskiej (por. Rogowo, pow. Białogard, stan. 4; por. Machajewski 1980, 42, ryc. 19). Natomiast ob. 119 i 126 wystąpiły pojedynczo (ary 131C i 131A, ryc. 2). Układy takie stanowią zapewne pozostałości

założeń produkcyjnych. Analogiczne do palenisk z Warszkowa obiekty zarejestrowano także na osadzie ludności kultury oksywskiej w Jastarni, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965, 186; ryc. 2; 12), w Dębczynie, pow. Białogard, stan. 22 (Sikorski 1993, 99, ryc. IV), Różnach, pow. Gdańsk, stan. 1 (Pietrzak 1968, 95). Układ palenisk na osadzie w Warszkwie nie jest układem zwartym, jak np. na osadzie w Głuszynie stan. 1 (Rogalski 2010a, 66, tabl. XVI), czy w Rumi, pow. Wejherowo, stan. 3 (Pietrzak 1995), gdzie można było wyróżnić część produkcyjną osady, a czego nie można zrobić w Warszkwie.

Podobnie druga kategoria obiektów – jamy postłupowe – również nie stanowi *novum*. Analiza planu zbiorczego osady (ryc. 2) pozwala wyróżnić dwa budynki o konstrukcji słupowej (budynek I – ob. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40; budynek II – ob. 105, 106, 107, 109, 138, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 109, 114, 138). Oba budynki są w zarysie owalne, o średnicy około 5 m. Mają one liczne analogie na innych osadach z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich. Tego typu konstrukcje odkryto w mikroregionie warszkwskim także na stan. 26 (Kasprowicz 1992, 56, tabl. II; 2003, 21) i stan. 27 (Kasprowicz 2003, 2-22; Rezler 1993, tabl. 6), gdzie obok budynków w konstrukcji słupowej omawianego typu, wystąpiły liczne budynki o zarysie prostokątnym. Podobne układy obiektów znane są również z osady w Jastarni, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965, ryc. 12), Rogowie, pow. Białogard, stan. 4 (Machajewski 1980, 40, ryc. 18), Konikowie, pow. Koszalin, stan. 4 (Lachowicz 1975, 92, ryc. 37) i w Głuszynie, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 67-68, tabl. XVII-XVIII).

Na stanowisku 30 w Warszkwie zarejestrowano tylko jedną ziemiankę (ob. 137), jak już wspomniano, z dwoma paleniskami (ob. 136, 149). Na osadzie w Warszkwie, stan. 26, zarejestrowano 14 ziemianek (Kasprowicz 1992, 44, 45; 56, tabl. II), a na stan. 27 nie wyróżniono ich w ogóle (Rezler 1993, 5-15). Analogiczne obiekty zarejestrowano np. na osadzie w Konikowie, pow. Koszalin, stan. 4 (Lachowicz 1975, 93, ryc. 38), Głuszynie, pow. Słupsk, stan. 1 (Rogalski 2010a, 60-63, tabl. X, XI, XIII), Rogowie, pow. Białogard, stan. 4 (Machajewski 1980, 42, ryc. 19), a także na osadzie z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Białogardzie, pow. loco, stan. 17 (Kozłowska 1989/90, 104, ryc. 4.5).

Obiekty określane jako gospodarcze stanowią, obok jam postłupowych, najliczniejszą kategorię obiektów zagłębionych, toteż wydaje się dziwne, że na omawianej osadzie w Warszkwie, pow. Sławno, stan. 30, wystąpiła tylko jedna taka jama – obiekt 85.

Obiekt 131, wyróżniony w sprawozdaniach przez prowadzących badania terenowe jako „wypełnisko chaty”, nie ma dotąd analogii dla swej formy na osadach z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich.

Uwagę zwraca jego skomplikowany kształt w planie płaskim, jak też skomplikowana stratyfikacja. W literaturze w zasadzie nie spotyka się obiektów tak zdefiniowanych co do funkcji. Wyjątek stanowi osada z okresu wpływów rzymskich w Różnach, pow. Gdańsk, stan. 1 (Pietrzak 1968, 9-98), gdzie jednak obiekty te posiadały regularny obrys w planie płaskim.

Obiekty 2, 56, 83, 118, 154, zdefiniowane zostały natomiast jako „nieokreślone”. Zawierały jednak ceramikę przypisaną przez autorów badań ludności kultury oksywskiej, a ob. 56 ponadto fragment żuźła.

Analizując plan zbiorczy (ryc. 2), można stwierdzić, że osada w Warszkwie stan. 30, należy do stanowisk o skomplikowanej stratyfikacji poziomej, gdzie nie można dopatrzeć się rozplanowania obiektów według jakiejś z góry przyjętej koncepcji. Osady nr 26 i 27 w Warszkwie odznaczają się planem bardziej klarownym (Kasprowicz 1992, 56, tabl. II; 2003, 2-22; Rezler 1993, tabl. 1A), podobnie jak np. osada w Dębczynie, pow. Białogard, stan. 53 (Pawlak 1993) i Białogardzie, pow. loco, stan. 17 (Kozłowska 1989/90, 104, ryc. 4.5). W młodszym okresie przedrzymskim / okresie wpływów rzymskich osady o chaotycznej zabudowie, zwłaszcza niewielkie, funkcjonują obok osad w typie okoliczności oraz osad o czytelnym podziale na strefę produkcyjną i mieszkalną (por. Rogalski 2010b, 623-630, ryc. 14-21). Osada w Warszkwie stan. 30, nie jest zatem ewenementem.

Ślady metalurgii żelaza

Pośród materiałów z Warszkwowa stan. 30, znaleziono łącznie 110 fragm. żuźła, które można interpretować jako pozostałość wysięku żelaza. W tym zbiorze jednak tylko 16 fragm. pochodzi z obiektu jednoznacznie datowanego na młodszą fazę przedrzymską / okres wpływów rzymskich (ob. 137). Dalsze 92 fragm. natomiast pochodzą z ob. 2, 82 i 117, które nie dostarczyły ceramiki. Dwa fragm. żuźła wydobyto ponadto z ob. 4, który uznano następnie za warstwę o naturalnym pochodzeniu. Nie znaleziono więc żadnego obiektu, który jednoznacznie można by określić jako piec kotłkowy lub ognisko dymarskie.

Chronologia osady z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich

Omawiana osada z Warszkwowa stan. 30, nie dostarczyła żadnych tzw. dobrych datowników. Ocena chronologiczna zatem musi być oparta na wynikach analizy fragmentów ceramiki naczyńowej. Najwięcej informacji dostarczyły analogie z zakresu mikromorfologii naczyń. Wylewy pogrubiane, obustronnie facetowane (grupa II, typ 1a) są na Pomorzu cechą naczyń z wczesnej fazy młodszego okresu przedrzymskiego (por. Przewoźna 1965,

203-204). Analogiczne okazy wylewów znaleziono na osadzie kultury oksywskiej w Jastarni, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965, 205, ryc. 8; 13), a także na cmentarzysku kultury oksywskiej w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk, stan. 10 (Pietrzak 1997, 102, 127, Taf. IV:27A, XXIX:1), datowanych na młodszy okres przedrzymski (Pietrzak 1997, 15 i 23) oraz na cmentarzysku kultury oksywskiej w Rumi, pow. Wejherowo (Pietrzak 1987, 161, 179, tabl. LV:19a, LXXIII:327), datowanym na fazę A₂ młodszego okresu przedrzymskiego. Także w kulturze przeworskiej taka forma ukształtowania wylewów naczyń odpowiada temu horyzontowi chronologicznemu (por. Dąbrowska 1973, 519, tabl. LIII; 1988, 15, ryc. 1:b). Przykładem może być cmentarzysko tej kultury w Kamieńczyku, pow. Wyszaków (Dąbrowska 1997, 146, Taf. XVI:4, 6) i cmentarzysko w Karczewcu, pow. Węgrów (Dąbrowska 1973, 434, 452, tabl. XIX:16, tabl. XXVII:15), gdzie wystąpiły one w zespołach z wczesnej i środkowej fazy młodszego okresu przedrzymskiego. Wylewy analogiczne do tych z Warszko-wa stan. 30 – pogrubiane, facetowane jednostronnie (grupa II, typ I b) – wystąpiły na osadzie ludności kultury oksywskiej w Jastarni, pow. Puck, stan. 1, w warstwie II2 (Przewoźna 1965, 204, ryc. 7:3-7), w warstwie II3 (Przewoźna 1965, 205, ryc. 8:2, 8, 12, 13) i w warstwie III (Przewoźna 1965, 207, ryc. 10:6-8) oraz na cmentarzysku ludności kultury oksywskiej w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk, stan. 10 (Pietrzak 1997, 123, 146, Taf. XXV:1, XLVIII:2), gdzie datowane są ogólnie na młodszy okres przedrzymski (Pietrzak 1997, 22).

Wylewy pogrubiane o krawędziach obustronnie zaokrąglonych (grupa II, typ 2) są częste w kultury oksywskiej (por. Pietrzak 1987, 203, tabl. XCVII). Tak ukształtowane wylewy naczyń zarejestrowano na osadzie kultury oksywskiej w Jastarni, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965, 203, ryc. 6:5) oraz na cmentarzysku kultury oksywskiej w Rumi, pow. Wejherowo (Pietrzak 1987, 199, tabl. XCIII:317). Poza Pomorzem w kulturze przeworskiej wylewy tej formy również występują w tym samym horyzoncie chronologicznym, np. na cmentarzysku w Kamieńczyku, pow. Wyszaków (Dąbrowska 1997, 176, Taf. XLVI:13) i na cmentarzysku w Karczewcu, pow. Węgrów (Dąbrowska 1973, 470, tabl. XXXV:9). Wylewy przewężone (grupa III) wystąpiły na wspomnianym już wyżej cmentarzysku ludności kultury oksywskiej w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk, stan. 10, w grobach 475 i 480 (Pietrzak 1997, 239, Taf. CXLI), datowanych zapinkami wariantu Kostrzewski M i N na fazę A₃ młodszego okresu przedrzymskiego (Pietrzak 1997, 67, 68).

Wśród materiału ceramicznego, jak wspomniano wyżej, znaleziono tylko jedno ucho, koliste w przekroju. Ucha tego typu są częste na Pomorzu w młodszym okresie przedrzymskim i okresie wpływów rzymskich. Znaleziono je m.in. na osadzie w Jastarni, pow. Puck, stan. 1 (Przewoźna 1965,

207, ryc. 10:22), na cmentarzysku w Rumi, pow. Wejherowo (Pietrzak 1987, 157, 166, tabl. LI:1, 3b, 6c, 10a, tabl. LX:37b, 50b), w zespołach datowanych na fazy A_2 i A_3 (Pietrzak 1987, 85 i 89), na cmentarzysku w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk, stan. 10 (Pietrzak 1997, 143, Taf. XLV:11), gdzie datowano je na młodszy okres przedrzymski (Pietrzak 1997, 28). Ostatecznie chronologię osady w Warszkwowie, stan. 30, określić można generalnie na przedział A_2/A_3-B_1 .

Osada w Warszkwowie stan. 30, na tle innych osad z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich na Pomorzu

Osady z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich na Pomorzu Zachodnim nie były dotąd traktowane w całości jako osobny problem badawczy. Jedyny do dziś program systematycznych badań nad tymi osadami na Pomorzu przyjęty został i realizowany przez tzw. „Ekspedycję Koszalińską” Katedry Archeologii, później Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu (Machajewski 1984, 15, przyp. 1). Badania obszaru Pomorza pod względem rozpoznania sieci osadniczej, początkowo mające charakter rozpoznawczych badań powierzchniowych i sondażowych, zaowocowały od połowy lat 70. licznymi pracami wykopaliskowymi i odkryciem m.in. mikroregionu osadniczego w okolicach Warszkwowa, w skład którego wchodzi omawiana tu osada. Oprócz niej do tego mikroregionu należą osady Warszkwowo stan. 26 i 27, a także cmentarzysko Warszkwowo stan. 4. Podsumowując, osada w Warszkwowie stan. 30, należy do osad niewielkich, zapewne o produkcyjnym charakterze, wchodzących w skład większych mikroregionów osadniczych. Mikroregion warszkwowski zdaje się być modelowym tego przykładem.

Materiały z okresu wczesnego średniowiecza

Z Warszkwowa stan. 30, pochodzi zaledwie 16 fragm. ceramiki wczesno-średniowiecznej (ryc. 10:3, 4): 11 wystąpiło w warstwie I, a 5 na złożu wtórnym. Nie zarejestrowano żadnego obiektu archeologicznego z okresu wczesnego średniowiecza. W trakcie badań w Warszkwowie stan. 27, natrafiono natomiast na dwa groby szkieletowe z okresu wczesnego średniowiecza (ob. 184 i 191), datowane na podstawie esowatych kabłączków skroniowych na X-XI/XII wiek (Rezler 1993, 35-36). Ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego z Warszkwowa stan. 30, można więc skorelować z datowaniem cmentarzyska Warszkwowo stan. 27. Na stanowisku Warszkwowo 26 natomiast zarejestrowano wielofazowe osadnictwo z okresu wczesnego średniowiecza (Szymczak 1995).

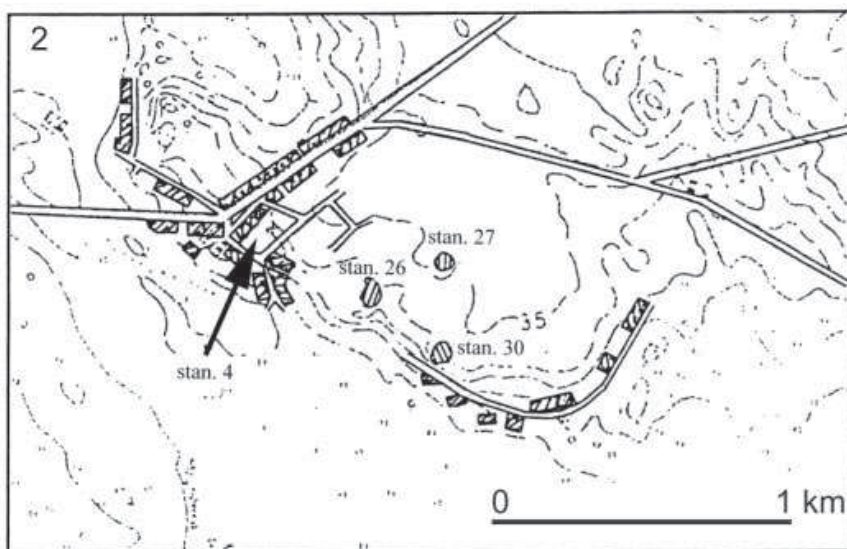
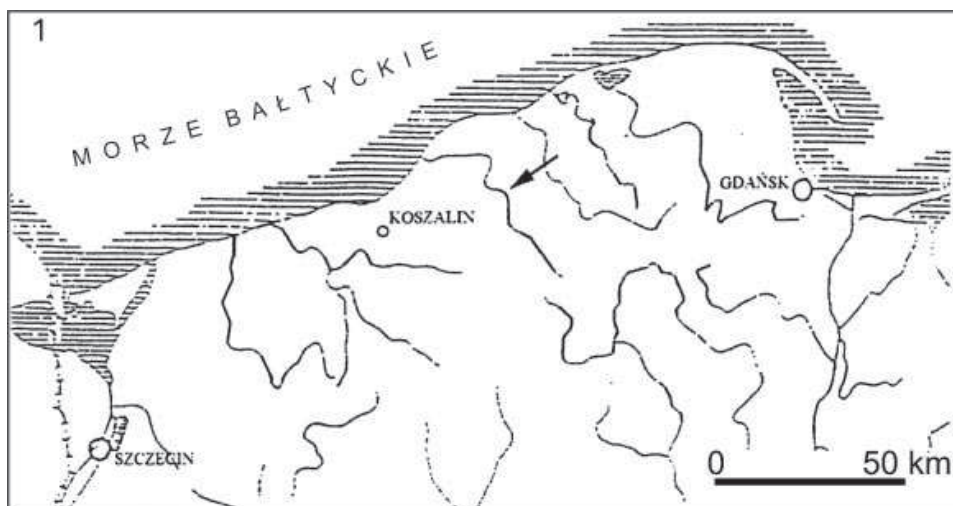

Obiekty nieokreślone kulturowo

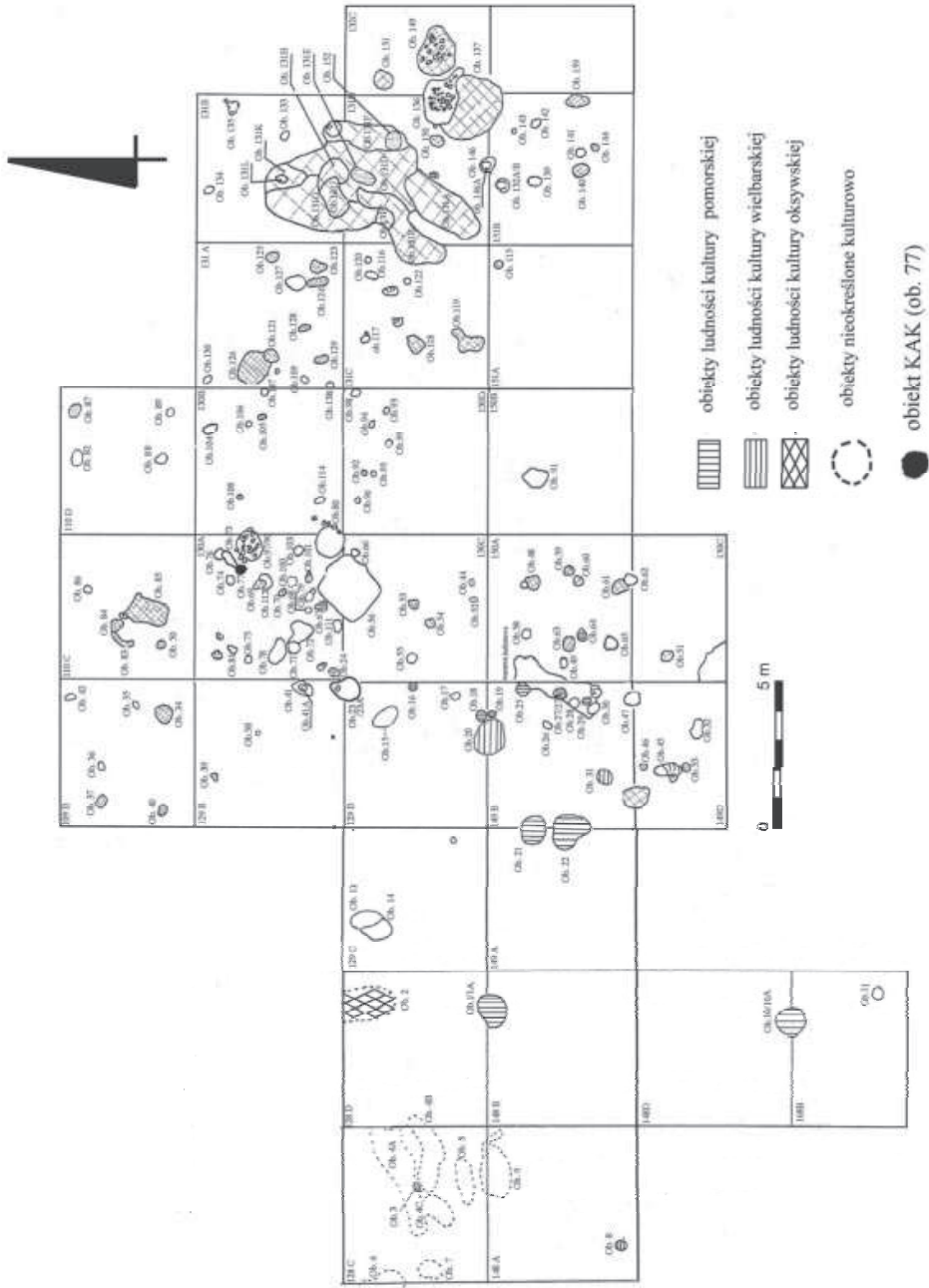
Są to 93 obiekty m.in.: 4, 5, 6, 7, 9, 11, 14 oraz obiekty 28, 57, 72-76, 78, 80, 81, 88, 90, 101, 102, 110-113, 132, 135, których częściowo nie ujęto na planie zbiorczym. Tworzą one skupisko w arach 127D, 128C, 128D, 148A (ryc. 2). Obiekty o numerach 4-7 oraz 9 uznano w trakcie eksploracji za przegłębienia humusu, dlatego też ostatecznie wykreślono je z dokumentacji. Pozostałe obiekty nieokreślone są prawdopodobnie nowożytnymi wkopami. Nie natrafiono w nich ani na materiał pradziejowy, ani nowożytny.

Podsumowanie

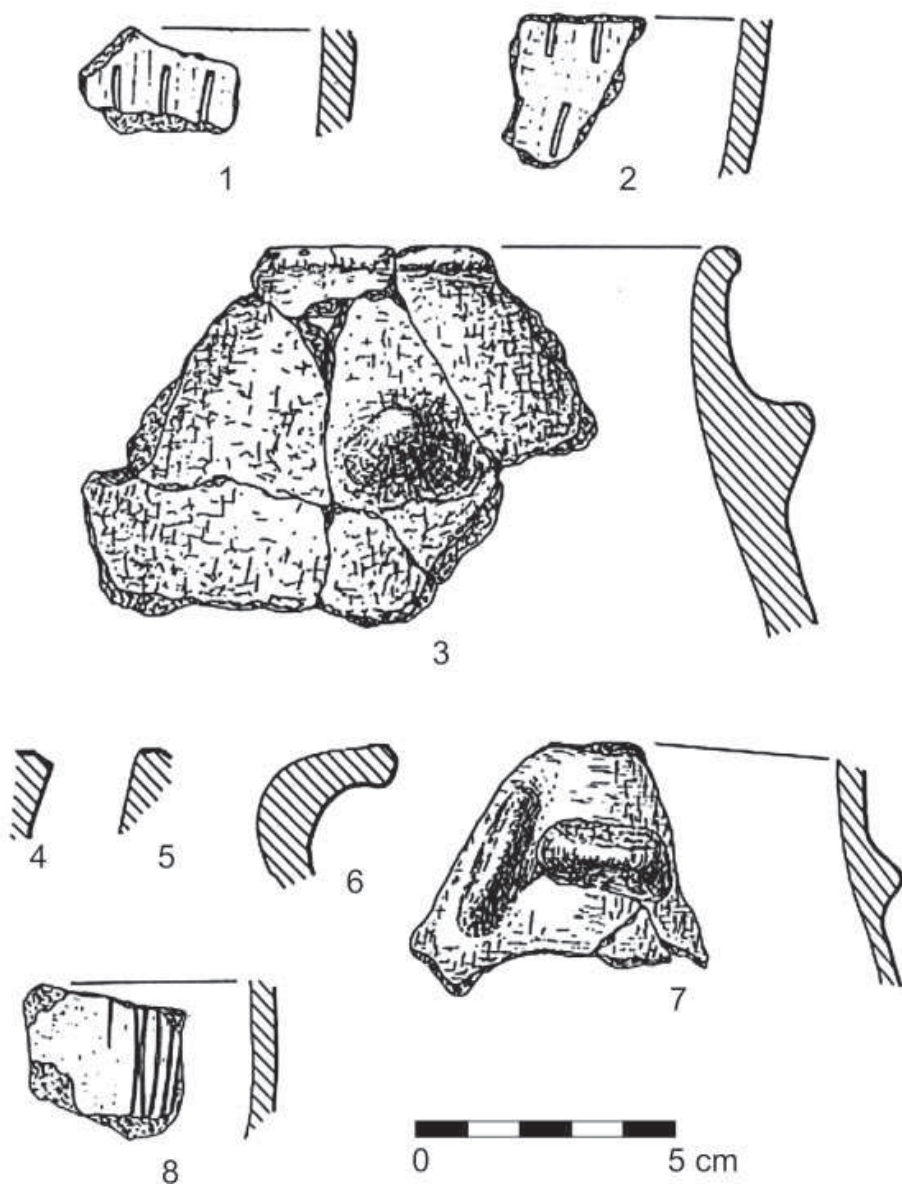
Zespół stanowisk archeologicznych z Warszkowa doczekał się odrębnego opracowania (Kasprowicz 2003). Badania na stan. 30 w Warszkwie (wraz z sąsiednimi stanowiskami), uznać można za przykład odpowiedniego podejścia do problematyki rozpoznania sieci osadniczej z młodszego okresu przed-rzymskiego / okresu wpływów rzymskich na szczeblu mikroregionalnym. Materiały pradziejowe uzyskane w toku badań na stan. 30 w Warszkwie, stawiają ponownie jako temat dyskusji potrzebę podjęcia rzetelnych badań nad ceramiką z osad ludności kultury oksywskiej. Problematyka ta nie doczekała się do dziś w literaturze wyczerpującego opracowania.

Ryc. 1. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Lokalizacja stanowiska (rys. B. Rogalski)
 Fig. 1. Warszkowo, Sławno district, site 30. Location of the site (drawing B. Rogalski)

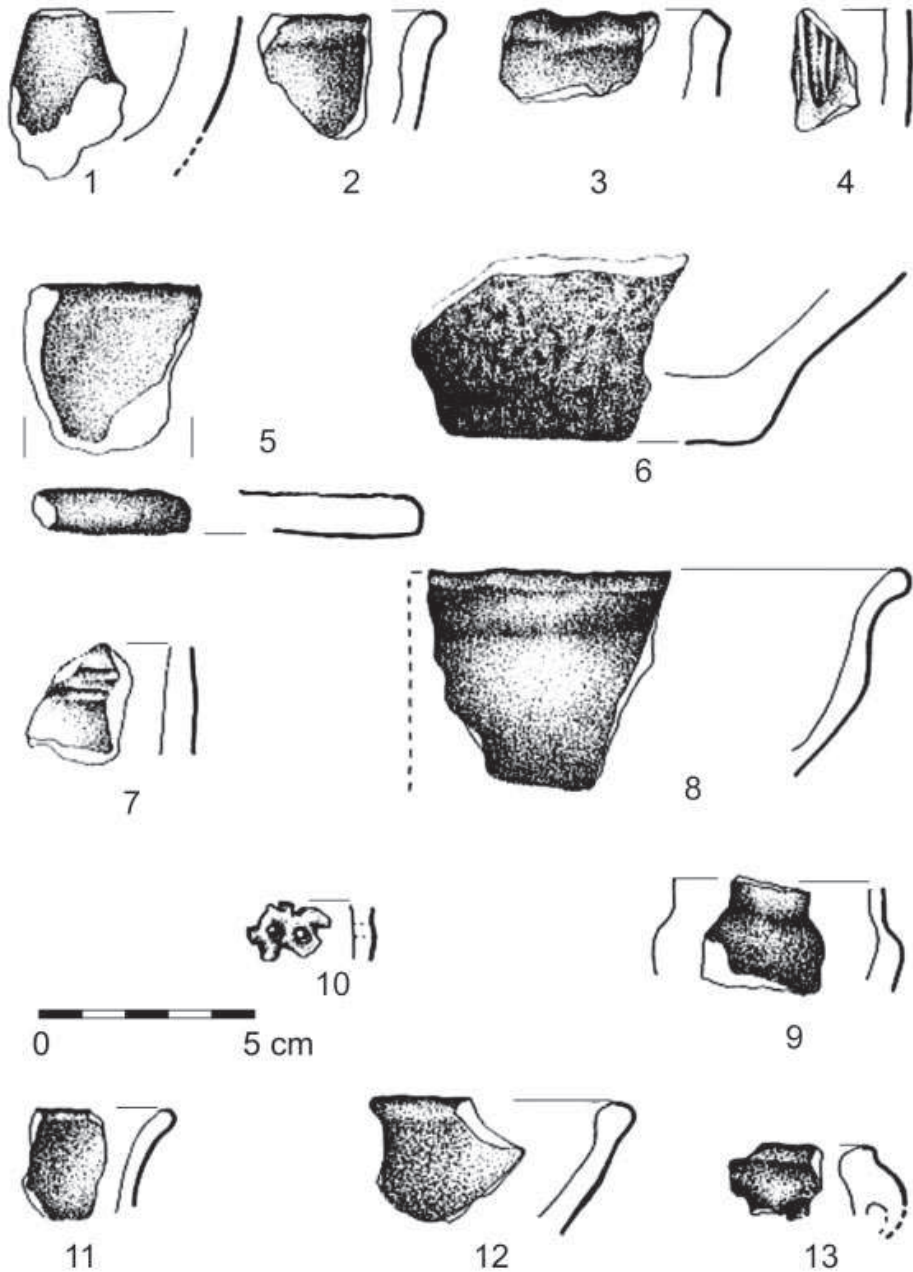

Ryc. 2. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Plan zbiorczy stanowiska (rys. B. Rogalski)
 Fig. 2. Warszkowo, Sławno district, site 30. Overall plan of the site (drawing B. Rogalski)

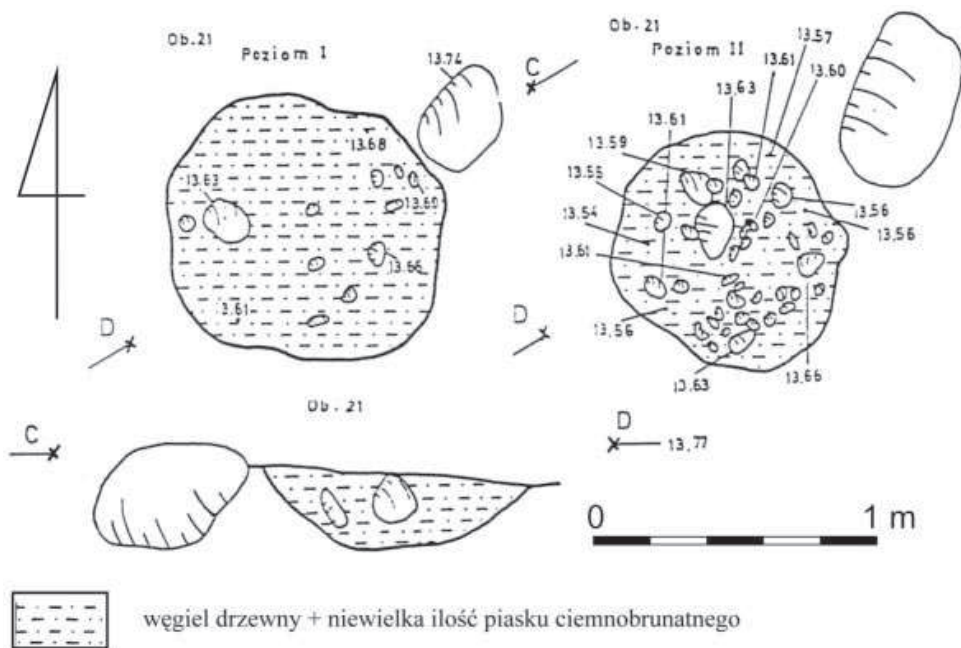

Ryc. 3. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Materiały neolityczne i ceramika ludności kultury pomorskiej: 1, 2, 4, 6 – warstwa I; 3 – ob. 131E; 5, 8 – ob. 87; 7 – ob. 182 (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

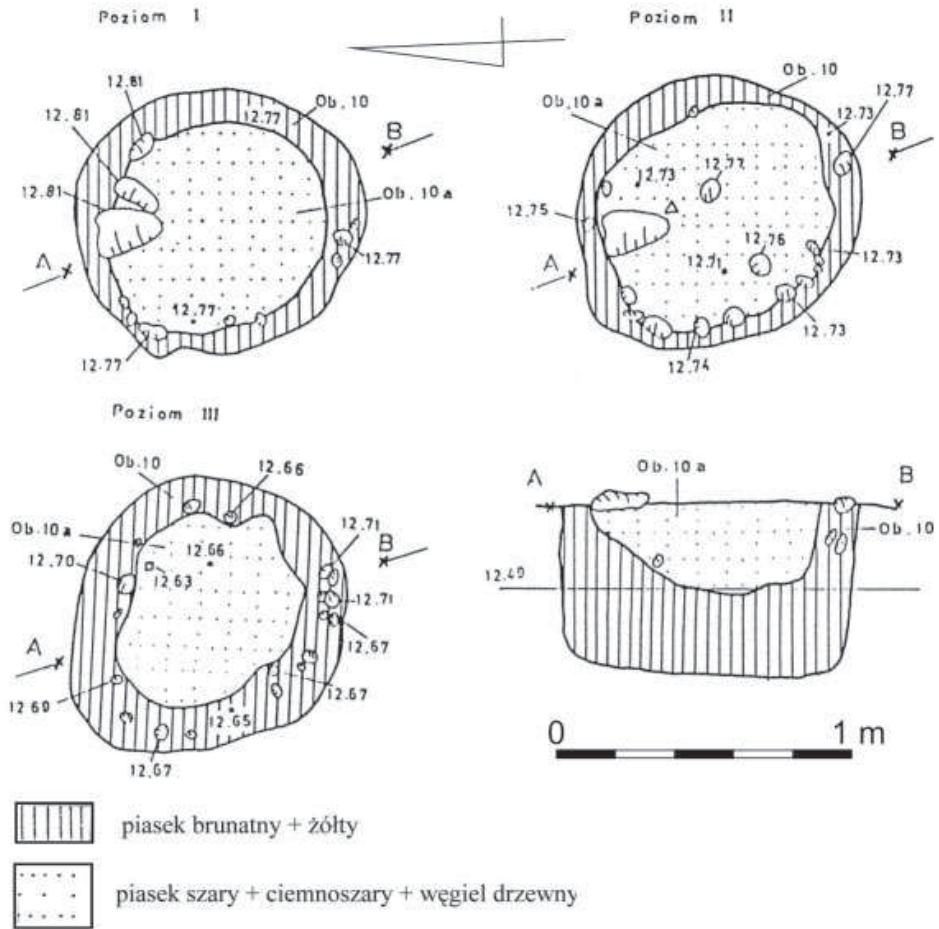
Fig. 3. Warszkowo, Sławno district, site 30. Neolithic finds and pottery of the Pomeranian Culture population: 1, 2, 4, 6 – layer I; 3 – feat. 131E; 5, 8 – feat. 87; 7 – feat. 182 (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

Ryc. 4. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Ceramika ludności kultury pomorskiej: 2-9 – ob. 1A; 10 – warstwa II; 11-12 – ob. 1. Ceramika z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich: 1 – warstwa I; 13 – ob. 2 (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)
 Fig. 4. Warszkowo, Sławno district, site 30. Pottery of the Pomeranian Culture population: 2-9 – feat. 1A; 10 – layer II; 11-12 – feat. 1. Pottery from the Late Pre-Roman / Roman Period: 1 – layer I; 13 – feat. 2 (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

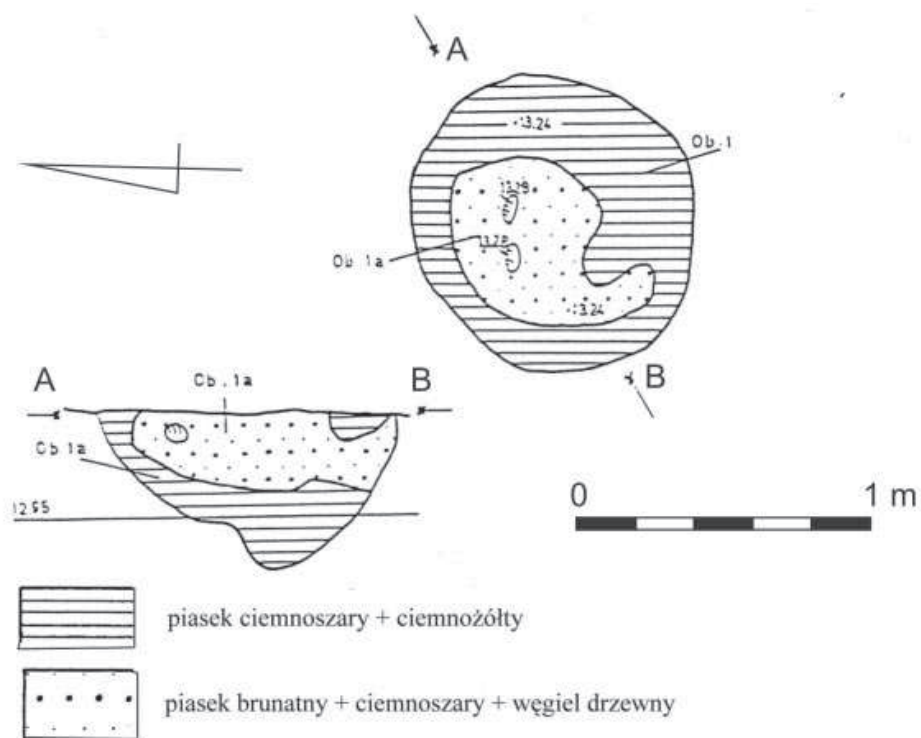

Ryc. 5. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Ob. 21, palenisko ludności kultury pomorskiej. Rzut poziomy w podrysach i profil (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)
 Fig. 5. Warszkowo, Sławno district, site 30. Feat. 21, hearth of the Pomeranian Culture population. Ground plan in sketches and a section (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

Ryc. 6. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Ob. 10/10A, grób jamowy (?) ludności kultury pomorskiej. Rzut poziomy w podrysach i profil (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

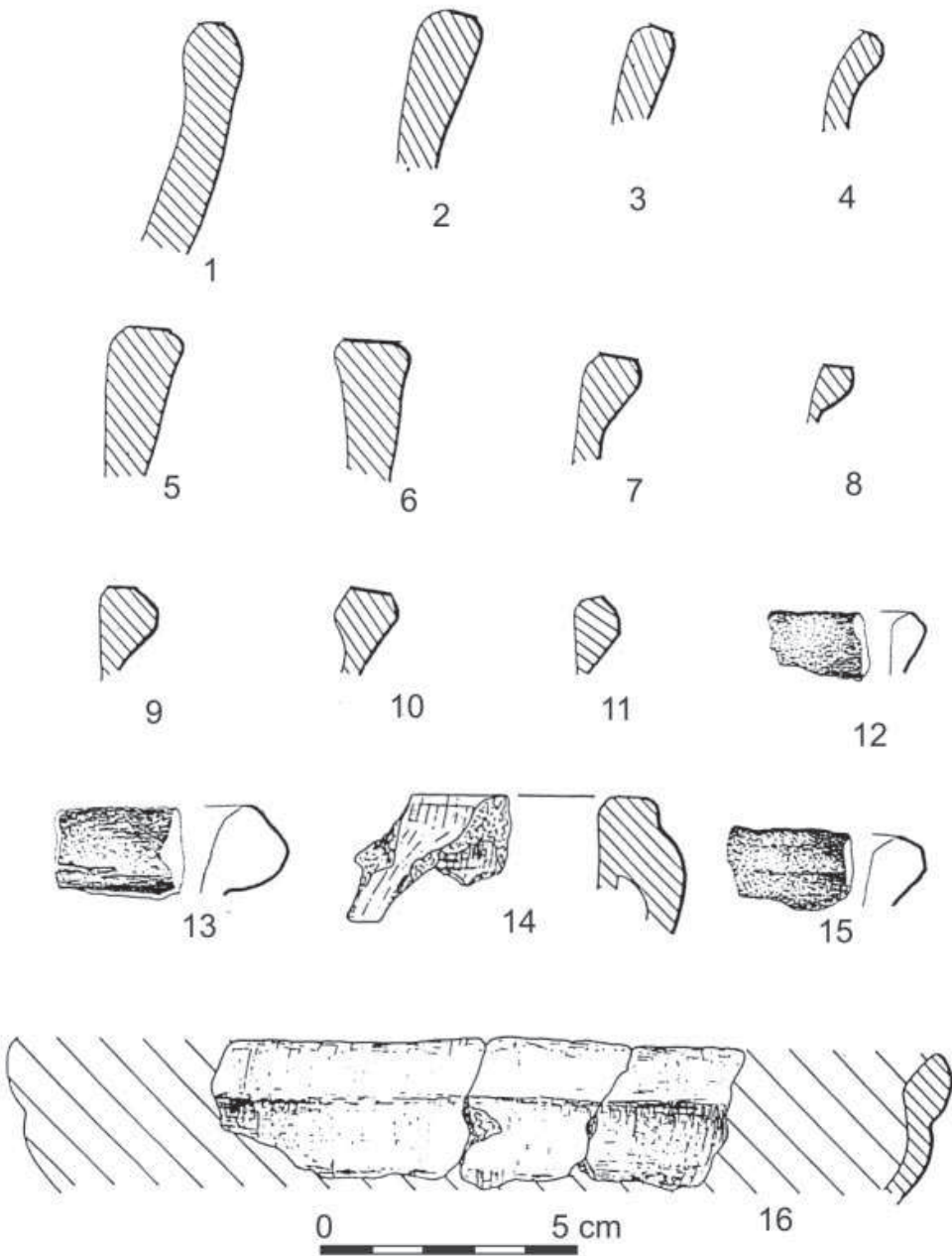
Fig. 6. Warszkowo, Sławno district, site 30. Feat. 10/10A, pit grave (?) of the Pomeranian Culture population. Ground plan in sketches and a section (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

Ryc. 7. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Ob. 1/1A, obiekt ludności kultury pomorskiej o nieokreślonej funkcji. Rzut poziomy i profil (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

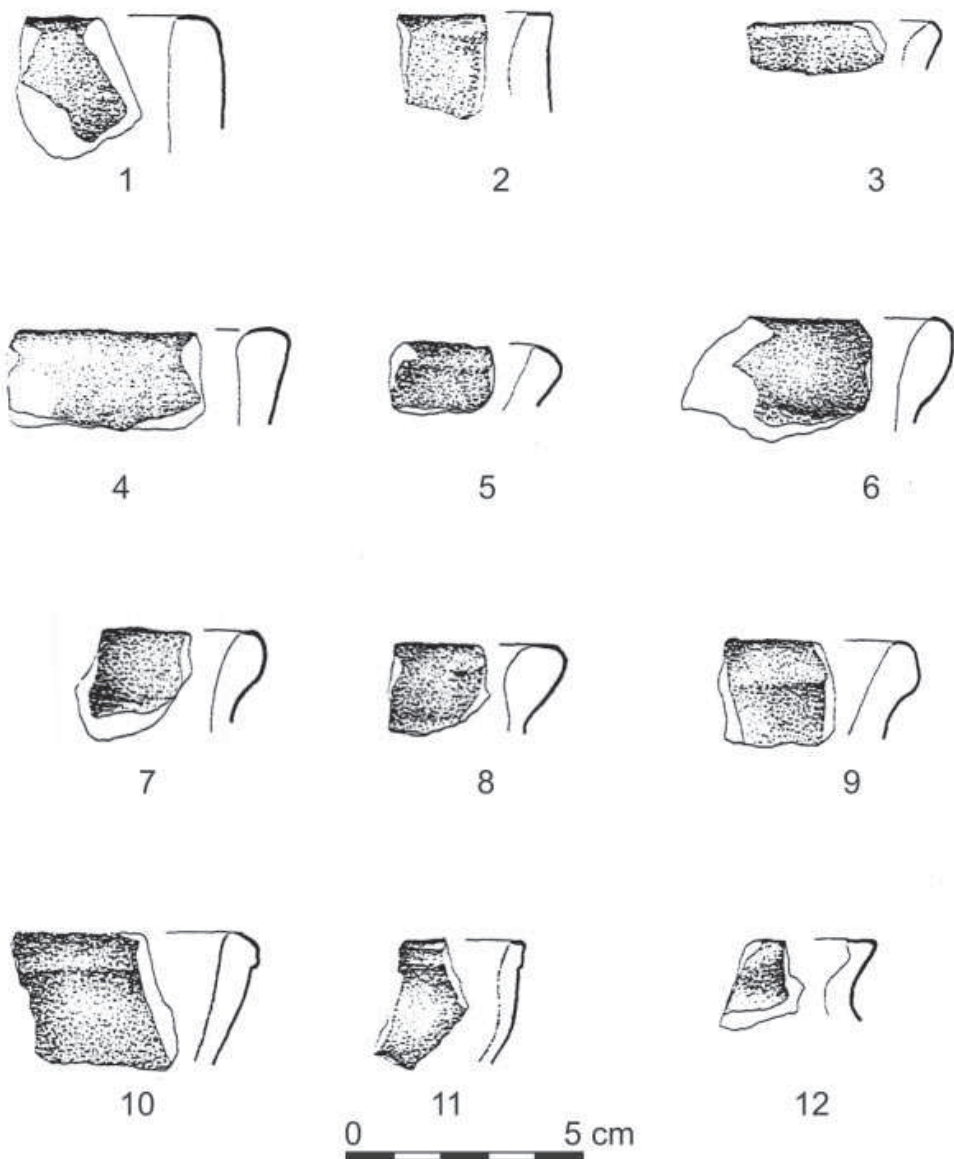
Fig. 7. Warszkowo, Sławno district, site 30. Feat. 1/1A, a Pomeranian Culture feature of unidentified function. Ground plan and section (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

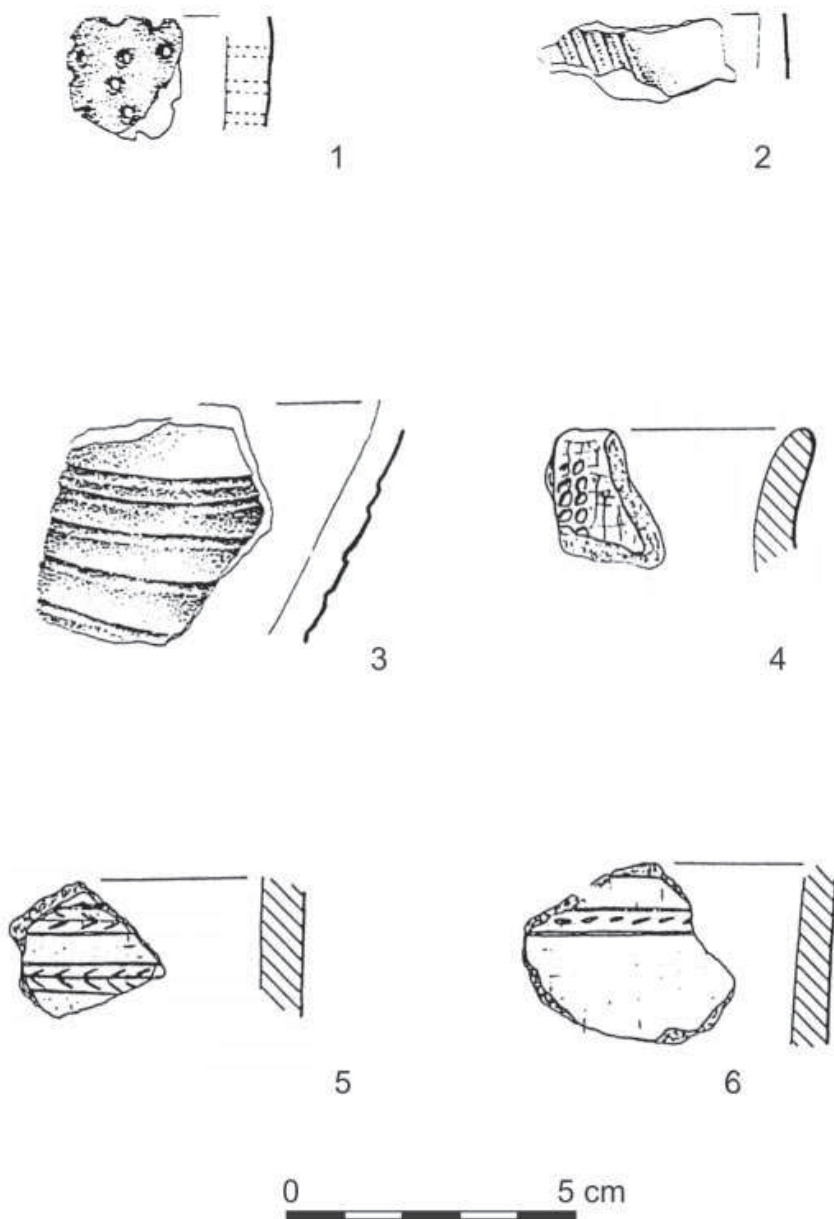
Ryc. 8. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Mikromorfologia ceramiki z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich: 1, 2, 4-12, 16 – warstwa II; 3, 13, 15 – warstwa I (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

Fig. 8. Warszkowo, Sławno district, site 30. Micromorphology of the pottery from the Late Pre-Roman / Roman Period: 1, 2, 4-12, 16 – layer II; 3, 13, 15 – layer I (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

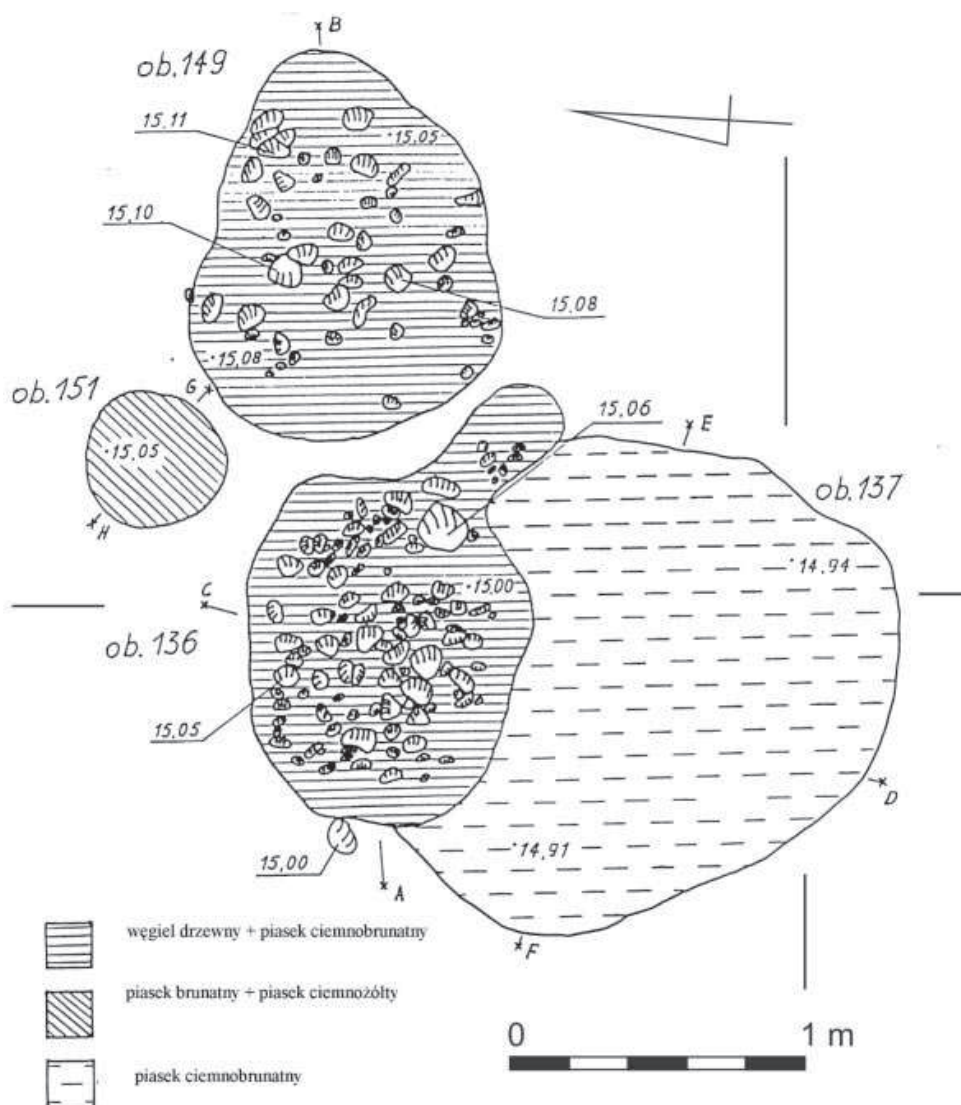
Ryc. 9. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Mikromorfologia ceramiki z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich: 1, 5, 9, 12 – warstwa II; 6, 7, 10 – warstwa I; 2 – ob. 25; 3, 4, 8, 11 – ob. 20 (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

Fig. 9. Warszkowo, Sławno district, site 30. Micromorphology of the pottery from the Late Pre-Roman / Roman Period: 1, 5, 9, 12 – layer II; 6, 7, 10 – layer I; 2 – feat. 25; 3, 4, 8, 11 – feat. 20 (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

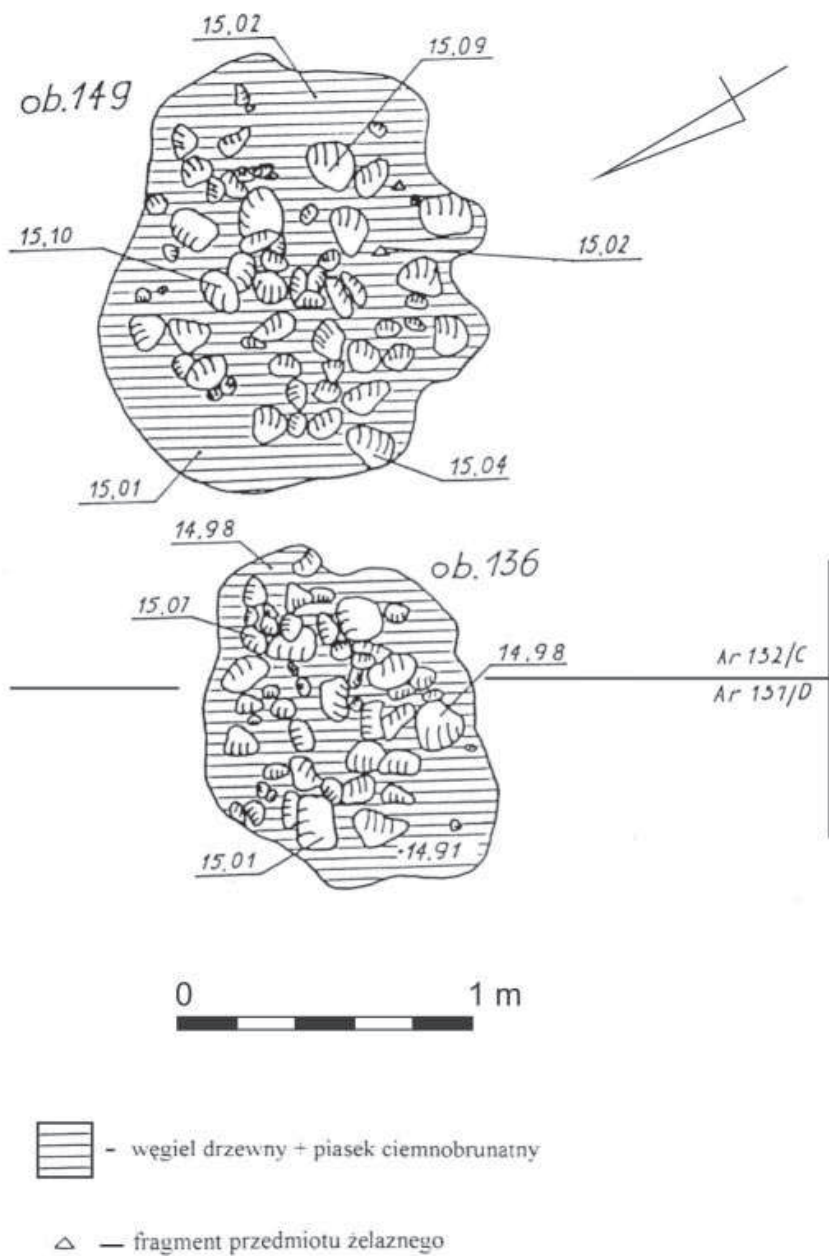
Ryc. 10. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Zdobnictwo ceramiki z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich: 1, 3, 4 – warstwa I; 2 – ob. 137; 5 – ob. 131A; 6 – ob. 60 i z wczesnego średniowiecza: 3-4 – warstwa I (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

Fig. 10. Warszkowo, Sławno district, site 30. Pottery ornamentation from the Late Pre-Roman / Roman Period: 1, 3, 4 – layer I; 2 – feat. 137; 5 – feat. 131A; 6 – feat. 60 and from early medieval: 3-4 layer I (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

Ryc. 11. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Obiekty z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich: ob. 136 i 149 – paleniska; ob. 137 – ziemianka; ob. 151 – jama posłupowa. Rzut poziomy zespołu obiektów (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

Fig. 11. Warszkowo, Sławno district, site 30. Features from the Late Pre-Roman / Roman Period: feat. 136 and 149 – hearths; feat. 137 – dugout; feat. 151 – post-hole. Ground plan of the feature complex (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

Ryc. 12. Warszkowo, pow. Sławno, stan. 30. Ob. 136 i 149 – paleniska z młodszego okresu przedrzymskiego / okresu wpływów rzymskich. Plan poziomy (Archiwum Instytutu Prahistorii Uniwersytetu w Poznaniu)

Fig. 12. Warszkowo, Sławno district, site 30. Feat. 136 and 149 – hearths from the Late Pre-Roman / Roman period. Ground plan (Archives of the Institute of Prehistory University of Poznań)

LITERATURA

Bokinię E.

- 1999 *Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego w Świerkówcę, gm. Mogilno, (w:) COMHLAN. Studia z zakresu archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin, red. J. Andrzejowski, Warszawa, 115-140.*

Cnotliwy E.

- 1960 *Wyniki badań na osadzie kultury łużyckiej w Sibiriu, pow. Kamień, „Materiały Zachodniopomorskie” 6, 41-60.*
- 1982 *Osada ludności kultury wejherowsko-krotoszyńskiej w Pomianowie koło Białogardu na stanowisku 15, „Materiały Zachodniopomorskie” 12, 3-11.*

Czopek S.

- 1995 *Osady kultury pomorskiej – uwagi o stanie badań, (w:) Kultura pomorska i kultura grobów podkloszowych. Razem czy osobno?, red. J. Andrzejowski, M. Andrzejowska, E. Radziszewska, T. Węgrzynowicz, Warszawa, 273-280.*

Dąbrowska T.

- 1973 *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Karczewcu, pow. Węgrów, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” 2, 383-531.*
- 1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania, Warszawa.*
- 1997 *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasovien, Monumenta Archaeologica Barbarica, t. 3, Kraków.*

Dworczyk M.

- 1990 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Warszkwie, gm. Sławno woj. Słupsk, stan. 30 w 1990 roku, praca w maszynopisie, złożona w Instytucie Prahistorii UAM w Poznaniu.*
- 1991 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Warszkwie, gm. Sławno woj. Słupsk, stan. 30. Rok 1991, praca w maszynopisie, złożona w Instytucie Prahistorii UAM w Poznaniu.*

Dymaczewski A.

- 1958 *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie, pow. Środa, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 8-9, 179-442.*

Grabska M.

- 1985 *Cmentarzysko ludności kultury łużyckiej z IV-V okresu epoki brązu w Wieleniu, woj. Piła, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 34, 8-37.*

Hamling A.

1956 *Cmentarzysko ludności kultury „łużyckiej” w Krzęcinie, pow. Choszczno, „Materiały Zachodniopomorskie” 2, 41-112.*

Janocha H.

1975 *Wyniki badań archeologicznych na cmentarzysku kultury wschodniopomorskiej w Szczecinku, na stanowisku 5, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 5, 87-121.*

Jasnosz S.

1951 *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Wymysłowie, pow. Gostyń, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 2, 1-224.*

Kaczmarek M.

2002 *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu, Poznań.*

Kasprowicz T.

1990 *Osada z młodszego okresu przedrzymskiego i z okresu wpływów rzymskich na stanowisku 26 w Warszkwie, gm. Sławno w woj. śląskim, praca magisterska w archiwum Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu.*

1992 *Warszkowo, gmina Sławno, stan. 26 – ze studiów nad budownictwem młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich na Pomorzu Środkowym, „Dorzecze nr 1, Zeszyt Archeologiczny”, 42-67.*

2003 *Stalność w zmienności – osadnictwo z przełomu er w Warszkwie, (w:) Historia i Kultura Ziemi Sławieńskiej, t. 2, red. W. Rączkowski, Sławno, 11-28.*

Keiling H.

1969 *Die vorrömische Eisenzeit im Elde-Karthane-Gebiet, „Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock“ 3, Schwerin und Neumünster.*

Kobyliński Z.

1988 *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach średniowiecza, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.*

Kondracki J.

2000 *Geografia regionalna Polski, Warszawa.*

Kostrzewski J.

1933 *Dwa cmentarzyska kultury pomorskiej w Dębówku Nowem, w powiecie wyrzykim i w Warszkwie III w pow. morskim. Przyczynek do zagadnienia pochodzenia kultury grobów skrzynkowych wczesnej epoki żelaza, „Wiadomości Archeologiczne” 12, 43-102.*

Kozłowska D.

- 1989/90 *Osada z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Białogardzie, województwo koszalińskie, „Materiały Zachodniopomorskie” 35/36, 101-157.*
- 1993 *Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Dobrowie, woj. koszalińskie, „Materiały Zachodniopomorskie” 39, 7-82.*

Lachowicz F.

- 1959 *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Starej Wiśniewce, pow. Złotów, „Materiały Zachodniopomorskie” 5, 99-111.*
- 1975 *Podokres późnolateński i okres wpływów rzymskich (od 125 r. p.n.e. do 375 r. n.e.), (w:) Pradzieje Pomorza Środkowego, red. M. Sikora, Poznań-Słupsk, 87-121.*

Lachowiczowa R., Lachowicz F.

- 1965 *Cmentarzysko ciałopalne oraz ślady osadnictwa ludności kultury pomorskiej w Stolicy, pow. Złotów, „Materiały Zachodniopomorskie” 11, 85-170.*

Łuka L.J.

- 1959 *Szczątki osady i cmentarzyska ludności kultury pomorskiej w Niebędzinie, pow. Lębork, „Materiały Zachodniopomorskie” 5, 69-98.*

Machajewski H.

- 1980 *Osada z późnego okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Rogowie (stan. 4), woj. Koszalin, (w:) Studia i materiały do osadnictwa Pomorza Środkowego na przełomie er, red. J. Zak, Koszalin, 7-58.*
- 1984 *Sprawozdanie z badań nad skupiskiem osadniczym ludności z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wczesnorzymskiego w rejonie wsi Wygoda, woj. Koszalin, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 14, 15-27.*
- 1995 *Osada ludności kultury przeworskiej na stanowisku 1 w Kurowie, gm. Kleszczów, woj. Piotrków Trybunalski, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria Archeologiczna” 37-38, 65-139.*
- 1997 *Osadnictwo z okresu przedrzymskiego, rzymskiego i wędrówek ludów na stanowisku 1 w Głuszynie, woj. Słupskie, „Materiały Zachodniopomorskie” 41 (1995), 39-66.*

Mogielnicka-Urban M.

- 1984 *Warsztat ceramiczny w kulturze lużyckiej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.*

Pawlak P.

- 1993 *Osada wielokulturowa w Dębczynnie, gm. Białogard, woj. koszalińskie (stanowisko 53), praca magisterska w archiwum Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu.*

Pietrzak M.

- 1968 *Sprawozdanie z badań ratowniczych na osadzie kultury wenedzkiej w Różynach, pow. Gdańsk, „Sprawozdania Archeologiczne” 19, 95-98.*
- 1987 *Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich w Rumi, woj. Gdańskie, (w:) Rumia. Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich, red. M. Kwapiński, J. Podgórski, B. Wiącek, Gdańsk, 1-210.*
- 1995 *Z badań nad kulturami oksywską i wielbarską na lewobrzeżnym Powiślu, (w:) Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza, red. W. Filipowiak, Szczecin, 163-174.*
- 1997 *Pruszcz Gdański. Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern, Kraków.*

Podgórski J.T.

- 1989 *W kwestii tzw. fazy wielkowiejskiej, (w:) Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu, red. T. Malinowski, Słupsk, 337-359.*

Przewoźna K.

- 1965 *Osada z I w. p.n.e./I w. n.e. w Jastarni, pow. Puck, „Pomorania Antiqua” 3, 183-212.*

Rezler P.

- 1993 *Osada z okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich na stanowisku 27 w Warszkwowie, gm. Sławno, w woj. słupskim, praca magisterska w archiwum Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu.*

Rogalski B.

- 2005 *Wyniki badań na osadzie wielokulturowej w Warszkwowie, pow. Sławno, stan. 30, maszynopis w archiwum Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie.*
- 2010a *Osada ludności kultury oksywskiej w Głuszynie, powiat Słupsk, stanowisko 1, „Materiały Zachodniopomorskie. Nowa Seria” 4-5/1, 21-73.*
- 2010b *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III-I w. p.n.e.), Szczecin.*

Rogalski B., Żychlińska J.

- 2006 *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku 2 w miejscowości Łęczyska, pow. Pajęczno, woj. Łódzkie, (w:) Badania Archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A., t. 5, red. R. Mazurowski, W. Dzieduszycki, D. Żychliński, 13-180.*

Sikorski A.

- 1993 *Dębczyno, stan. 22, gm. Białogard, woj. Koszalin (stanowisko wielokulturowe), „Folia Praehistorica Posnaniensia” 5, 91-114.*

Skrzypek I.

- 1976 *Ratownicze badania wykopaliskowe w Głomsku, Gm. Zakrzewo, woj. Piła, w 1971 roku*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 6, 75-101.
- 1982 *Archeologiczne badania ratownicze w Koszalinie na stanowisku 12*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 12, 13-28.
- 1986 *Zespół osadniczy ludności kultury pomorskiej w Klukowie, gm. Złotów, woj. Piła, stanowisko 2. Część I – cmentarzysko*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 16, 3-26.
- 1987 *Zespół osadniczy ludności kultury pomorskiej w Klukowie, gm. Złotów, woj. Piła, stanowisko 2. Część II – osada*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 1, 3-46.

Szubert T.

- 1995 *Analiza botaniczna prób archeologicznych z Warszkowa*, praca w maszynopisie, złożona w Instytucie Prahistorii UAM w Poznaniu.

Szymczak A.

- 1995 *Osada wczesnośredniowieczna w Warszkwowie, gm. Sławno*, „Materiały Zachodniopomorskie” 41, 67-172.

Wołagiewicz R.

- 1964 *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Niemicy, pow. Sławno*, „Materiały Zachodniopomorskie” 10, 105-135.
- 1965 *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Warszkwowie, pow. Sławno*, „Materiały Zachodniopomorskie” 11, 179-280.
- 1981 *Kultura oksywska i kultura wielbarska*, (w:) *Prahistoria Ziemi Polskiej*, t. 5, *Późny okres lateński i okres rzymski*, red. J. Wielowiejski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 135-178.
- 1992 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.

**Results of archaeological research at site 30 in Warszkowo, Sławno district,
the Zachodniopomorskie Voivodeship
Summary**

The settlement in Warszkowo, Sławno district, site 30, is another site in the complex of sites that have been systematically studied in this locality. The whole settlement microregion comprises three settlements: sites 26, 27, and 30, and a cemetery – site 4. At site 30, in two excavation seasons, an area of 7.5 ares was uncovered and 162 archaeological features were found: 1 of the Globular Amphora Culture, 18 of the Pomeranian Culture, 44 from the Late Pre-Roman / Roman Period, 6 from the Roman Period and 93 of unidentified chronology. The site served as a production settlement both in the Hallstatt Period and in the Late Pre-Roman / Roman Period. Based on the analysis of pottery, the Pomeranian Culture settlement is dated to HaC – the Early Pre-Roman period. On the basis of the pottery from the Late Pre-Roman / Roman Period, it is possible to date the settlement from this period only generally to Phases A₂/A₃-B₁. The site does not abound in material but together with the abovementioned sites 26, 27 and 4, it is an interesting example of research on a whole settlement microregion.